

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття
освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»

**НА ТЕМУ: «ЗОВНІШНЯ МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ»**

Виконавець:

студентка 6 курсу ЦЗВФН, гр. 13

Ткаченко Лілія Русланівна _____
(підпис)

Науковий керівник: старший викладач

Гусенко Ольга Сергіївна _____
(підпис)

Одеса - 2022

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми. Інтенсифікація міжнародних міграційних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. співпадає із часом розвитку останнього етапу глобалізації, а також накладається на період переосмислення поняття безпеки і тому не випадково включається в контекст нових питань, пов'язаних із безпекою на різних рівнях.

В процесі розвитку і трансформації будь-якої держави міграція робочої сили впливає на суспільне життя і відіграє важливу роль у розвитку соціально-економічних відносин, що, у свою чергу, впливає і на політичний розвиток.

Поряд з такими чинниками міжнародної міграції як глобалізація, нерівномірність розвитку різних регіонів, демографічна ситуація у приймаючих країнах, рух прямих іноземних інвестицій, розвиток транспорту і засобів зв'язку, дуже важливим фактором є офіційна політика регулювання самої міграції. У зв'язку з тим, що зовнішня міграція охоплює багато країн і регіонів, робить останні взаємозалежними від міграційних потоків, тому зміни у міграційній політиці однієї країни здатні впливати на ситуацію з міграцією також у інших країнах. У певній мірі міграційна політика впливає на кількісні і якісні параметри міграційних потоків, їх напрямок і співвідношення легальної і нелегальної міграції.

Важливим аспектом аналізу є трудова міграція між Україною та ЄС, адже в останні десятиріччя спостерігається збільшення масштабів трудової міграції з України до багатьох країн ЄС. Україна є одним з найбільших постачальників робочої сили у європейські держави. У цьому контексті особливо актуальним стає питання впливу зовнішньої міграції робочої сили на економічний розвиток та безпеку економіки країн походження мігрантів і приймаючих країн зокрема.

Одним з важливих наслідків зовнішньої міграції робочої сили є отримання грошових надходжень членами родин, які залишилися в країні походження. За останні роки приватні перекази мігрантів стали відносно стабільним джерелом фінансування особливо для економік країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. Статистичні дані свідчать, що приватні надходження від мігрантів постійно зростають у світових масштабах, змінюючи рівень життя населення країн-реципієнтів і впливаючи на соціально-економічну ситуацію. Таким чином, безсумнівно актуальним є дослідження ролі приватних переказів мігрантів і їх впливу на безпеку економіки країн.

Тема кваліфікаційної роботи магістра є актуальною з точки зору на важливість виявлення та залучення додаткових інвестицій в реальний сектор економіки регіонів України, особливо в умовах їхнього поствоєнного відновлення.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Головною метою дослідження є аналіз зовнішньої міграції робочої сили України в контексті сучасних безпекових викликів.

Для реалізації мети, що поставлена, потрібно вирішити наступні завдання:

- розкрити сутність зовнішньої міграції робочої сили та основні етапи її розвитку;
- провести оцінку наслідків зовнішньої міграції робочої сили для безпекового простору країни;
- узагальнити методичні підходи до аналізу масштабів зовнішньої міграції робочої сили;
- проаналізувати основні детермінанти впливу зовнішньої міграції робочої на безпековий простір України;
- здійснити аналіз сучасного стану та динаміки масштабів зовнішньої міграції сили робочої України;
- проаналізувати масштаби здійснення приватних переказів українських мігрантів;
- проаналізувати наслідків приватних переказів мігрантів для безпеки економіки України;
- визначити перспективи удосконалення зовнішньоміграційної політики України у євроінтеграційних умовах;
- визначити пріоритети державного політики щодо реінтеграції трудових мігрантів після повномасштабного воєнного вторгнення росії до України;
- запропонувати механізм використання фінансового потенціалу зовнішніх мігрантів для повоєнного розвитку економіки регіонів України.

Об'єктом дослідження є зовнішня міграція робочої сили та її вплив на безпеку економіки України.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні та організаційно-економічні рішення щодо розвитку процесів зовнішньої міграції робочої сили України в контексті сучасних безпекових викликів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у кваліфікаційній роботі магістра завдань був проведений теоретичний аналіз наукової літератури, звітів міжнародних організацій в галузі міграції. Для досягнення поставленої мети в роботі використовувалися загальнонаукові і специфічні методи дослідження. Для виявлення теоретико-методологічних основ зовнішньої міграції робочої сили було використано методи аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення, історичний, науково-аналітичний, систематизації та класифікації. При аналізі сучасного стану та масштабів зовнішньої міграції робочої сили України був використаний статистичний метод.

В рамках моделювання ефективності використання потенціалу міжнародних трудових мігрантів в реальний сектор регіональної економіки України в контексті повоєнного відновлення було використано метод економічного моделювання. Також було використано графічні методи (рисунки, таблиці) для наочного уявлення економічних та безпекових аспектів зовнішньої міграції робочої сили.

Робота була здійснена при використанні програми офісного пакету MS Office -Microsoft Excel.

Інформаційна база дослідження. Теоретичною і методичною основою дослідження в кваліфікаційній роботі магістра стали наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених в галузі аналізу масштабів та наслідків впливу зовнішньої міграції робочої сили на безпеку економіки країни, серед яких особливо доцільно виокремити Цімболинець Г.А., Химинця В.В., Малиновську О.А., Марцинюк М.П., Поліщука В.В., Курунову Ю.О., Массея Д. та інших. Інформаційною та практичною базою дослідження є законодавчі акти, дані Державної служби статистики України, статистична база Євростату, статистична база Міжнародної організації з міграції, статистична база Організації Об'єднаних Націй, аналітичні записки та монографії науковців Національного інституту стратегічних досліджень України, інформаційно-публіцистичні видання, матеріали науково-практичних конференцій, наукові видання, інтернет-джерела тощо.

Публікації та апробація результатів дослідження. Основні методичні та практичні положення кваліфікаційної роботи магістра обговорювалися на I Міжнародній науково-практичній конференції «Current trends in the development of modern scientific thought» (27-30 вересня 2022 р., Хайфа, Ізраїль).

За результатами виконання кваліфікаційної роботи були опубліковані:

1. Тези конференції: Ткаченко Л.Р., Гусенко О.С. Приватні перекази мігрантів: аналіз масштабів та наслідків для безпеки економіки України / Current trends in the development of modern scientific thought. Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference. Haifa, Israel. 2022. Pp. 100-106. URL: <https://isg-konf.com/current-trends-in-the-development-of-modern-scientific-thought/>
2. Наукова стаття: Ткаченко Л.Р., Гусенко О.С. Аналіз сучасного стану та динаміки масштабів зовнішньої міграції сили робочої України / Збірник наукових праць кафедри міжнародних економічних відносин ОНЕУ «Світова економіка та міжнародні економічні відносини». № 2. Одеса: ОНЕУ, 2022. С. 69-79.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 139 сторінок. Робота містить 13 таблиць та 25 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі кваліфікаційної роботи магістра «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ» розглядаються теоретико-методичні основи дослідження сутності зовнішньої міграції робочої сили та систематизуються основні етапи її

розвитку. Досліджено наслідки зовнішньої міграції робочої сили для безпекового простору країни та узагальнено методичні підходи до аналізу масштабів зовнішньої міграції робочої сили.

У другому розділі «АНАЛІЗ СТАНУ ТА ДИНАМІКИ МАСШТАБІВ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ» було проаналізовано основні детермінанти впливу зовнішньої міграції робочої на безпековий простір України. Здійснено аналіз сучасного стану та динаміки масштабів зовнішньої міграції сили робочої України. Проаналізовано масштаби здійснення приватних переказів українських мігрантів та їх наслідки для безпеки економіки України.

У третьому розділі «СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ» були визначені перспективи удосконалення зовнішньоміграційної політики України у євроінтеграційних умовах. Запропоновано пріоритети державного політики щодо реінтеграції трудових мігрантів після повномасштабного воєнного вторгнення росії до України. Особливий наголос зроблено на визначенні механізму використання фінансового потенціалу зовнішніх мігрантів для повоєнного розвитку економіки регіонів України.

ВИСНОВКИ:

На підставі дослідження теоретико-методологічних основ зовнішньої міграції робочої сили в роботі було здійснено узагальнення розуміння сутності міграції різними науковцями.

Було відмічено, що в деяких визначеннях має місце акцент на психологічній готовності потенційного мігранта до переїзду, тоді як в інших розглядається лише факт переміщення. На наш погляд, більш широке визначення зовнішньої міграції робочої сили надасть можливість повнішого розуміння цього складного явища.

У роботі було зазначено, що зовнішню міграцію слід розглядати як розповсюджений соціально-економічний процес, що детермінований багатьма чинниками і відіграє значну роль у економічних, міжетнічних та демографічних змінах, у розвитку спільнот і суспільства в цілому та має проєкцію у суспільно-політичне і культурне життя людей.

У роботі було проаналізовано чотири історичних періоди в розвитку зовнішньої міграції за Д.Масеєм:

- період меркантилізму;
- індустріальний період;
- період обмеженої міграції;
- період постіндустріальної міграції.

Також у роботі було систематизовано взаємозв'язок міграції та безпеки. Було зазначено, що вперше цей взаємозв'язок було розглянуто в роботах Мирона Вайнера, який писав, що міграція впливає не лише на внутрішню стабільність, а й на міжнародну безпеку, наполягав, що загрозу безпеці може становити не тільки приплив іноземців, а й вплив власних громадян. На думку Вайнера, міграція та безпека пов'язані не лише прямим, а й зворотним зв'язком, тобто безпекові заходи держав впливають на переміщення населення. М. Вайнер розглядав наслідки міграції для безпеки за чотирма напрямками: політичним, правовим, соціоекономічним, культурним.

У роботі було визначено, що для комплексного аналізу масштабів зовнішньої міграції робочої сили необхідно застосовувати методологічні підходи, зокрема системний, ситуаційний та процесний підходи.

Також у роботі була узагальнена система показників аналізу зовнішньої міграції робочої сили. Така система є важливим інструментом для аналізу демографічної ситуації, збалансованості попиту та пропозиції на ринку праці, економічної стабільності країни.

У кваліфікаційній роботі магістра були визначені фактори притягання та виштовхування українських трудових мігрантів. Також були розглянуті найбільш суттєві передумови, що впливають на міграційні процеси українців та здійснена характеристика деструктивних і позитивних аспектів впливу міграції на безпековий простір України.

У роботі було визначено, що Україна займає 8 місце серед всіх держав світу по кількості мігрантів, що знаходяться за кордоном, випереджають Україну Індія, Мексика, Китай, Бангладеш, російська федерація, Сирійська Арабська республіка та Пакистан. Україна знаходиться в топ-20 країн, з найбільшим числом внутрішньо переміщених осіб через конфлікти та насильство, зокрема 1,5 мільйона осіб після конфлікту на Донбасі та 7,1 млн. після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Україна займає 2 місце після російської федерації по кількості емігрантів в Європі. Загалом, за різними підрахунками за кордоном перебуває від 1,3 до 6 мільйонів українців. Статистичне управління ООН, наводить цифру в 6,1 млн. українських мігрантів, які проживають чи тимчасово перебувають за кордоном. Така кількість обумовлюється тим, що до них відносять всіх українців незалежно від цілей та терміну перебування, включаючи біженців. Необхідно зауважити, що дану статистику входить загальна кількість українців, що перебувають за кордоном, враховуючи тих, що емігрували ще за часів СРСР.

Також було проаналізовано географію української трудової міграції та визначено, що основна маса трудових мігрантів сконцентрувалась в країнах Європи – 81,2% від загальної кількості мігрантів. На країни Азії та Північної й Південної Америки приходить 11 та 7,4% відповідно. Найменш привабливими для українських мігрантів є Океанія та Африка. За даними Державної служби статистики України з загальної кількості трудових мігрантів 1 303 000 осіб, 562 800 осіб – це трудові мігранти, які повернулися в Україну, 631 800 – це

короткострокові трудові мігранти, а 108 700 – працівники-емігранти. Найчастіше трудові мігранти залишаються в країні перебування від 1 до 3 місяців – 43,5% від загальної кількості мігрантів, від 3 до 6 місяців – 22,4%. Тобто був зроблений висновок, що трудова міграція українців має короткостроковий характер.

У роботі було проаналізовано позитивну динаміку видачі перших дозволів на перебування в ЄС. З 2013 року українці стабільно тримають першість серед громадян третіх країн, які отримують найбільшу кількість перших дозволів. В 2020 році відбулося загальне зниження кількості виданих перших дозволів майже на 21% порівняно з 2019 р., адже через пандемію COVID-19 деякі країни повністю закрили свої кордони, а інші ускладнили правила в'їзду. Працевлаштування – найпоширеніша мета отримання дозволів на перебування серед українських громадян в ЄС. Так, якщо у 2013 році з метою працевлаштування було видано 425 662 перших дозволів, то в 2021 році вже 1 333 169, тобто зростання більш ніж у три рази. У той час як з сімейних причин зростання за досліджуваний період не перевищувало 35%.

Найбільшу кількість перших дозволів на працевлаштування трудовим мігрантам України надає Польща. Якщо у 2013 році питома вага Польщі була 33,28%, то у 2021 році вже 59,26%. Цікавим є зменшення питомої ваги Великої Британії (яка з 2020 року вже не є членом ЄС) з 25,5% у 2013 році до 10,99% у 2018 році.

У роботі був проаналізований Індекс політики інтеграції мігрантів (MIREX), який вимірює політику для інтеграції мігрантів у країнах світу. За основними складовими Індексу Україна має такі значення:

- мобільність ринку праці – 46;
- возз'єднання сімей – 57;
- освіта – 7;
- участь у політичному житті – 15;
- довгострокове проживання – 90;
- доступ до громадянства – 47;
- боротьба з дискримінацією – 94.

Іммігранти в Україні стикаються з такою ж кількістю перешкод, як і можливостями для інтеграції. Україна має 48 балів за 100-бальною шкалою MIREX, що можна порівняти з міжнародним середнім показником MIREX (49).

У роботі було проаналізовані масштаби та динаміку особистих переказів мігрантів та їх вплив на безпеку економіки України. Так, забезпеченість держави валютними коштами допомагає досягти позитивного сальдо платіжного балансу, акумулювати необхідний обсяг валютних резервів, виконувати міжнародні зобов'язання, а також підтримувати стабільність національної грошової одиниці. Це є важливим фактором фінансової безпеки держави. Також було зазначено, якщо в 2008 році питома вага грошових переказів у ВВП країни складала 3,4%, то у 2021 році – 7,0%. Треба зазначити, що у 2018 цей показник досягав навіть 8,5%.

Також було проаналізовано зміну каналів надходження грошових переказів. Так, якщо у 2008 році через кореспондентські рахунки банків проходило 34,76% коштів, то у січні-липні 2022 року тільки 4,93%. Обсяги коштів, які йшли через міжнародні платіжні системи, також зменшилися. У 2008 році – 33,95%, у січні-липні 2022 року – 24,55%. Через неформальні канали питома вага грошових переказів навпаки істотно збільшилася, так якщо у 2008 році було передано 13,03% від загального обсягу, то у січні-липні 2022 року вже 47,32%. Причиною такого збільшення є, перш за все, істотно менша вартість переказу через неформальні канали порівняно з офіційними каналами переказів.

Була відмічена тенденція до переорієнтації грошових переказів з росії переважно на Польщу. Так, якщо у 2015 році обсяг приватних переказів з росії становив 26,4% від загального обсягу грошових переказів, а з Польщі – 19,1%, то у 2021 році з росії було отримано 5,5%, а з Польщі – 33,1%. В цілому, найбільший обсяг переказів Україна отримує з країн ЄС – 61,4% у 2021 році.

У кваліфікаційній роботі магістра були проаналізовані механізми і практики, які розроблено та застосовуються у Європейському Союзі для регулювання міграції населення, слугують орієнтиром удосконалення міграційної політики України. Аналіз таких механізмів дозволив визначити пріоритети регулювання міграційних процесів у країнах ЄС та виокремити основні регулюючі інструменти по кожному з них. Фокуси адаптації європейського досвіду для України показано у розрізі концептуальних, стратегічних і практичних кроків. Крім того, сформульовано основні завдання міграційної політики в системі інтеграційних процесів України. Їх реалізації має сприяти інноваційний інструмент міграційної політики – превентивний міграційний менеджмент.

У роботі було визначено, що для ефективного використання фінансового потенціалу трудових мігрантів в контексті місцевого та регіонального розвитку необхідно є зміна та удосконалення системи їх реінтеграції. Насамперед варто вказати на потребу забезпечення взаємодії між мігрантами та місцевою владою на прозорих інклюзивних засадах, здійснення комплексу заохочувальних дій та системної підтримки в частині супроводу затребуваних громадою та регіоном бізнес-ініціатив, сприяння розвитку українського села, а також імплементації цілей використання потенціалу трудових мігрантів у місцеві, регіональні стратегії розвитку та державні цільові програми.

З метою забезпечення ефективної реалізації інвестиційних проектів із залученням фінансового потенціалу трудових мігрантів на рівні регіону та / або окремих громад повинна бути запроваджена власна модель залучення додаткових фінансових ресурсів. У роботі була запропонована модель, яка включає в себе послідовний алгоритм дій для максимально ефективного залучення додаткових фінансових ресурсів. Імплементація такої моделі має на меті оптимізувати політику залучення інвестицій, забезпечити інклюзивність управління та сприяти реінтеграції мігрантів в регіональний економічний простір.

АНОТАЦІЯ

Ткаченко Лілія Русланівна, «Зовнішня міграція робочої сили України в контексті сучасних безпекових викликів», кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини» Одеський національний економічний університет м. Одеса, 2022 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є зовнішня міграція робочої сили та її вплив на безпеку економіки України.

У роботі розглядаються теоретико-методичні основи дослідження сутності зовнішньої міграції робочої сили та систематизуються основні етапи її розвитку. Досліджено наслідки зовнішньої міграції робочої сили для безпекового простору країни та узагальнено методичні підходи до аналізу масштабів зовнішньої міграції робочої сили.

Проаналізовано основні детермінанти впливу зовнішньої міграції робочої на безпековий простір України. Здійснено аналіз сучасного стану та динаміки масштабів зовнішньої міграції сили робочої України. Проаналізовано масштаби здійснення приватних переказів українських мігрантів та їх наслідки для безпеки економіки України.

Визначено перспективи удосконалення зовнішньоміграційної політики України у євроінтеграційних умовах. Запропоновано пріоритети державного політики щодо реінтеграції трудових мігрантів після повномасштабного воєнного вторгнення росії до України. Особливий наголос зроблено на визначенні механізму використання фінансового потенціалу зовнішніх мігрантів для повоєнного розвитку економіки регіонів України.

Ключові слова: зовнішня міграція робочої сили; трудовий мігрант; еміграція; іміграція; безпековий простір; приватні перекази мігрантів; реінтеграція трудових мігрантів; фінансовий потенціал трудових мігрантів.

SUMMARY

Tkachenko Liliya Ruslanivna, "External migration of the labor force of Ukraine in context modern security challenges", qualifying work for obtaining a master's degree from specialty 292 "International Economic Relations" under the educational program "International Economic Relations" Odesa National Economic University Odesa, 2022

The master's qualification work consists of three sections. The object of the study is external labor migration and its impact on the security of the Ukrainian economy.

The master's work examines the theoretical and methodological foundations of the study of the essence of external labor migration and systematizes the main stages of its development. The consequences of external labor migration for the security space of the country are studied and methodical approaches to the analysis of the scale of external labor migration are summarized.

The main determinants of the impact of external labor migration on the security space of Ukraine are analyzed. An analysis of the current state and dynamics of the scale of external migration of the labor force of Ukraine was carried out. The scope of private transfers of Ukrainian migrants and their consequences for the security of the Ukrainian economy are analyzed.

Prospects for improving the foreign migration policy of Ukraine in the conditions of European integration are determined. State policy priorities for the reintegration of labor migrants after Russia's full-scale military invasion of Ukraine are proposed. Particular emphasis is placed on determining the mechanism of using the financial potential of external migrants for the post-war development of the economy of the regions of Ukraine.

Key words: external labor migration; labor migrant; emigration; immigration; safe space; private transfers of migrants; reintegration of labor migrants; financial potential of labor migrants.